

NUMURA INTERVIJA

Kā izsargāties no maksātnespējas shēmām

Maksātnespējas procesu blēdību rezultātā nodarītais kaitējums Latvijas ekonomikai nav mīts, bet gan ar statistikas analīzi pierādāms fakts – šāds kopējs secinājums izriet no jaunākā pētījuma „Maksātnespējas ļaunprātīgas izmantošanas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību”. **Helmutš Jauja**, zvērinātu advokātu biroja *Deloitte Legal* vadošais jurists, nesen pabeidzis darbu pie minētā pētījuma, kas veikts Ārvalstu investoru padomes uzdevumā. Viņš iepriekš arī analizējis Augstākās tiesas praksi maksātnespējas procesu lietās, tāpēc par maksātnespējas jautājumiem nespriež virspusēji.

NUMURA
INTERVIJA

Jūs esat minējis, ka uzņēmēji Latvijā ir neaizsargāti pret maksātnespējas procesa administratoriem, kuri valsts dotās pilnvaras reizēm izmanto negodprātīgi. Biežāk pretenzijas ir no uzņēmējiem – kreditoriem, kuri uzskata, ka maksātnespējas process noticis parādnieka interesēs. Kādi ir konkrētie piemēri, izplatītākās krāpnieciskās shēmas, kuras tiek realizētas šajos procesos?

Tipiskākās situācijas ir četras. Pirmajā gadījumā uzņēmumi, kuru finanšu problēmas ir samilzušas, jau laikus vērtīgākos aktīvus pārnes uz citu uzņēmumu, atstājot no esošā uzņēmuma tikai tukšu čaulu. Tādējādi, nonākot maksātnespējas procesā, šim uzņēmumam ir lieli parādi, bet vairs nav aktīvu, ar ko parādus segt. Šajā situācijā ir svarīgi, kā rīkojas maksātnespējas procesa administrators – vai viņš cenšas kaut ko atgūt no nobēdzinātajiem aktīviem vai arī, esot uz vienu roku ar parādnieku, mēģina piesegt mahinācijas. **Likums paredz iespēju revidēt darījumus līdz pat trīs gadus senai pagātnē, ja ir aizdomas, ka šie darījumi ir tieši radījuši uzņēmumam zaudējumus.**

Otrs gadījums – kad maksātnespējas administrators mākslīgi vilcina procesu, ļaujot uzņēmumam ilgstoši paturēt kontroli pār tā aktīviem, piemēram, nekustamajiem īpašumiem. Likumā gan ir noteikts, ka tas būtu jāizdara sešu mēnešu laikā, taču var atrast dažādus ieganstus, lai procesu pavilkto ilgāk.

Trešā situācija, kas varbūt nav pārāk izplatīta, tomēr ļoti bīstama, ir maksātnespējas procesa izmantošana reiderisma nolūkos. Šajā gadījumā cietējs ir nevis kreditors, bet nosacītais parādnieks, kura aktīvus mēģina pārņemt, izmantojot vismazāko juridisko iegastu maksātnespējas procesa ierosināšanai.

Visbeidzot, ceturtajā situācijā mēdz būt administratori, kas maksātnespējas procesu vienkārši izmanto personīgās iedzīvošanās nolūkos, radot nesaprotamas izmaksas, piesavinoties naudu, pārdodot aktīvus zem reālās vērtības saistītām personām. Ir pat tādi gadījumi, kad maksātnespējas administrators pēc šādas afēras paveikšanas aizbēg no Latvijas.

Runājot par maksātnespējas procesa reformām, gandrīz kā universālas zāles tiek minēta maksātnespējas procesa administratoru pielīdzināšana valsts amatpersonām, pret ko lielas pretenzijas ir arī zvērinātiem advokātiem, no kuriem daļa abus amatus apvieno. Pēc būtības iznāk, ka administratorus kontrolējošo iestāžu pulkam pievienosies arī Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs un palielinās administratoru atbildību likuma priekšā. Vai ar to būs pietiekami, lai panāktu situācijas maiņu?

To ir grūti pateikt. Domāju, ka ar to vien nepietiks, taču tas ir solis pareizajā virzienā. Protams, svarīgi ir, kā šī likuma norma tiks izpildīta. Būtiski, vai negodprātīgie ▶

- maksātspējas procesa administratori tiks sodīti. Atslēgas vārds ir soda neizbēgamība.

Vai pastāv citas normatīvā regulējuma nepilnības, kas pieļauj negodprātīgo shēmu īstenošanu maksātspējas procesos?

Kas regulējumā vēl būtu jāmaina?

Mana pārlicība vienmēr bijusi, ka lielākā problēma ir nevis likuma normas, bet gan to piemērošana. **Visliktāko likumu praksē var labot ar gudru un saprātīgu piemērošanu, un vislabāko likumu var sabojāt, to nesaprātīgi, pārāk burtiski piemērojot.** Protams, ir lietas, kuras arī likumos iespējams uzlabot, un ik pa laikam tas tiek darīts. Taču Maksātspējas likums ir tik bieži mainīts, ka es neredzu, ko vēl būtisku tajā varētu uzlabot. Pasaules Bankas vērtējumā Latvijā maksātspējas procesa tiesiskais regulējums ir aptuveni pasaules vidējā līmenī. Arī *Doing Business* indekss maksātspējas nozares vērtējumā parāda, ka laika izteiksmē procesi Latvijā kļuvuši ātrāki. Tas noticis, tieši pateicoties likuma izmaiņām. Maksātspējas procesa izmaksas Latvijā, lai gan ar pozitīvu dinamiku, joprojām ir mazliet lielākas nekā pasaulē vidēji, savukārt atgūtie līdzekļi gan ir ievērojami mazāki – pasaulē vidēji tiek atgūti 70% no nodrošināto kreditoru prasījumiem, taču Latvijā, pēc oficiālajiem datiem, – tikai 48%. Mūsu pētījumā, ko esam veikuši Ārvalstu investoru padomes uzdevumā, šis īpatsvars ir vēl mazliet mazāks.

Vai atšķirība starp Latvijā un citur atgūto kreditoru līdzekļu īpatsvaru skaidrojama galvenokārt ar maksātspējas procesa negodprātīgo norisi? Varbūt īstais iemesls ir Latvijas vispārējais ekonomiskais vājums, dziļākā ekonomiskā krīze?

Ir dažādi faktori, kas būtu pamatīgāk jāanalizē, un ar to būtu jānodarbojas valsts institūcijām. Tomēr mūsu jaunākais pētījums parāda: lai gan krīzes gados atgūstamo līdzekļu procents bija vēl mazāks un tagad tas ir audzis, taču joprojām palicis pārlietu zems, lai gan ekonomiskā krīze valstī kādu laiku jau ir beigusies.

Izskanējis viedoklis, ka viens no risinājumiem, kā novērst negodprātīgu rīcību, būtu ieviest „brīvā tirgus” principu, proti, dot kreditoram tiesības izvēlēties administratoru, tādējādi pie darba biežāk tiktu administratori ar labu reputāciju līdzekļu atgūšanā.

Problēma ar šo iespēju ir tāda, ka arī kreditori nav viendabīga masa – tie savā starpā konkurē. **Jautājums: kuri kreditori tad būs tie, kas izvēlēties administratoru? Svarīgi, lai administrators ievērotu neitralitāti – nenostātos ne parādnieka, ne arī kāda kreditora pusē.** Lielbritānija tiek minēta kā labs piemērs maksātspējas jomā, taču viena no lietām, par ko tās sistēma tiek kritizēta, ir tieši tas, ka administratoru izvēlas kreditori, starp kuriem lielākā ietekme ir nodrošinātajiem kreditoriem, un parasti tās ir bankas. Līdz ar to, kad banka savu naudu atguvusi, administratoru vairs neviens nekontrolē, un nenodrošināto kreditoru intere-

Mēs
izanalizējam
visus
maksātspējas
procesus,
kas Latvijā
notikuši
laikposmā
no 2008. gada
līdz 2014.
gadam –
kopskaitā
gandrīz
10 000.

ses tiek atstātas novārtā. Latvijai ir vēl dažkārt raksturīga sava specifika – tie ir tā dēvētie fiktīvie kreditori, kurus tad varētu izmantot, ja izvēlēts ērts administrators. Fiktīvie kreditori nereti parādās tiesiskās aizsardzības procesa pašā sākumā, jo, lai pasludinātu tiesiskās aizsardzības procesu, ir nepieciešama kreditoru vairākuma piekrišana, tāpēc šis kvorums tiek nodrošināts mākslīgi, ar fiktīvo kreditoru iesaisti. Savukārt, ja uzreiz tiek ierosināts maksātspējas process, fiktīvie kreditori parādās pieteikšanās procesā un turpmāk ietekmē kreditoru sapulču lēmumus.

Vai ir kādi vispārēji ieteikumi, kā rīkoties uzņēmējam–kreditoram, kurš saskaras ar darījuma partnera maksātspēju? Kā kreditoram labāk aizsargāt savas intereses parādnieka maksātspējas gadījumā?

Viss sākas ar darījuma partnera iepazīšanu. Vērts izvērtēt otras puses spēju pildīt tās saistības, pirms stājas ar to darījuma attiecībās. Protams, jāizvēlas arī pēc iespējas drošāki darījuma noteikumi – tas ir jautājums par priekšapmaksu vai pēcapmaksu, tiek izmantoti dažādi darījuma apdrošināšanas veidi, ja klients nešķiet uzticams. Līgumos var iekļaut arī punktus, kas palīdz situācijā, ja lieta nonāk līdz maksātspējas procesam. Piemēram, ja kreditors ir kādu preču piegādātājs, tad ir būtiski raudzīties, kurā brīdī notiek īpašumtiesību pāreja uz šīm precēm.

NUMURA INTERVIJA

NUMURA INTERVIJA

Tāpat ir jāseko līdzi un operatīvi jāreaģē, ja darījuma partneris sāk kavēt maksājumu veikšanu. Tā ir vispārzināma patiesība – jo vecāks parāds, jo grūtāk to piedzīt. Savukārt kreditoram ir grūti izsekot līdzi tam, vai darījuma partneris nesāk aktīvu nobēdzināšanas procesu. Parasti šīs mahinācijas notiek uz papīra.

Kādas vēl ir līguma iespējas lielākam nodrošinājumam pret iespējamu partnera maksātnespējas situāciju? Vai līgumā iespējams paredzēt arī prioritāti šajā procesā?

Iegūt prioritāti maksātnespējas procesā var, tikai ņemot ķīlu. Tas ir vienīgais, kas dod iespēju kļūt par nodrošināto kreditoru. Taču, ja nav iespējams iegūt šo statusu, tad, vismaz preču piegāžu darījumos, ir iespējams nodrošināt lielāku aizsardzību, ierakstot līgumā, ka preču īpašumtiesības pāriet uz ieguvēju tikai tad, kad veikta apmaksā. Tādā gadījumā, sākoties maksātnespējas procesam, preču piegādātājs varēs pretendēt uz šīm precēm kā uz savu īpašumu. Protams, sarežģītāki ir gadījumi, kad tiek piegādāti tikai izejmateriāli, no kuriem pēc tam tiek izgatavota prece, taču arī šīs situācijas ir iespējams atrunāt līgumā.

Kāda ir Maksātnespējas administrācijas loma šajā procesā? Jūsu pētījumā „Tiesu prakse juridiskās personas maksātnespējas procesa lietās” minēts kāds piemērs, kad Maksātnespējas

administrācija nevēlējusies izskatīt sūdzību par maksātnespējas procesa izsolē iegūto līdzekļu sadali, lai gan tas ietilpst administrācijas pienākumos. Vai Maksātnespējas administrācija pietiekami aktīvi realizē savu kontroli pār administratoriem?

Uzņēmēji uzskata, ka Maksātnespējas administrācija varētu būt aktīvāka. Protams, ir pozitīvi precedenti, kad Maksātnespējas administrācija reaģē uz pārkāpumiem, taču, lai panāktu šo rezultātu, kreditoram allaž jāiegulda lielas pūles. Katrā ziņā vieta izaugsmei Maksātnespējas administrācijas darbībā noteikti ir.

Kādas problēmas apskatījāt jaunajā pētījumā „Maksātnespējas ļaunprātīgas izmantošanas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību”?

Ja maksātnespējas sistēma patiešām tiek negodprātīgi izmantota, tam būtu jāatstāj ekonomisks efekts. Šo hipotēzi vēlējamies pārbaudīt, tāpēc izvirzījām uzdevumu pētījumā noskaidrot, vai šāds ekonomiskais efekts pastāv un, ja pastāv, cik liels tas ir. Mēs izanalizējām visus maksātnespējas procesus, kas Latvijā notikuši laikposmā no 2008. gada līdz 2014. gadam – kopskaitā gandrīz 10 000. Mums bija pieejami visi dati par to, kas ar šiem uzņēmumiem noticis – valdes locekļu maiņas, gada pārskati, maksātnespējas procesu pārskati, ziņas par parādiem no Valsts ieņēmumu dienesta, kā arī ziņas par atgūto līdzekļu apjomu ►

► gan no nodrošinātajiem, gan nenodrošinātajiem kreditoriem.

Kādi ir galvenie secinājumi?

Par precīziem skaitļiem es nevēlētos runāt, jo pētījums vēl ir izstrādes gala stadijā, taču kopējais secinājums ir skaidrs – situācija ar atgūto līdzekļu apjomu kopš krīzes gadiem mazliet uzlabojusies, tomēr tas notiek pārāk lēni. Mūsu pētījumā iegūtie skaitļi ir zemāki par oficiālajiem datiem, kas uzrāda, ka maksātnespējas procesos tiek atgūti 48% nodrošināto kreditoru līdzekļu.

Mēs mēģinājām saprast arī to, cik lielu īpatsvaru no visiem maksātnespējas procesiem aizņem negodprātīgie gadījumi. Ir konkrētas pazīmes, pēc kurām var konstatēt iespējamu negodprātīgu procesu. Piemēram, ja uzņēmums neilgi pirms maksātnespējas procesa uzsākšanas maina savu juridisko adresi – tas parasti tiek darīts, lai nokļūtu konkrētas tiesas jurisdikcijā un tiktu pie vēlamā maksātnespējas administratora.

Cita aizdomīga pazīme ir pēkšņs uzņēmuma aktīvu samazinājums. Salīdzinot tos maksātnespējas procesos iesaistītos uzņēmumus, kuriem pastāvēja vismaz trīs no šīm pazīmēm, ar pārējiem, atklājās, ka pastāv likumsakarība starp šo negodprātīga procesa pazīmju esamību un maksātnespējas procesā atgūto līdzekļu apjomu. Pētījumā būs arī konkrēti aprēķini par to, cik liela ir šī atšķirība. Citiem vārdiem, pētījumā konstatējam, ka negodprātīgi maksātnespējas procesi tiešām atstāj ietekmi uz tautsaimniecību. **Ekonomikas attīstībai kaitē gan tas, ka savus līdzekļus neatgūst bankas, jo līdz ar to pārējiem kredītņēmējiem pieaug kredītprocentu likmes, gan vistiešākajā veidā tas, ka valsts budžetā nononāk nodokļu parādu nauda,** kuru neizdodas atgūt prioritārajam starp nenodrošinātajiem kreditoriem – Valsts ieņēmumu dienestam.

Kā jau minējāt, no negodprātīgiem maksātnespējas procesiem var ciest ne tikai kreditors, bet arī parādnieks, kad maksātnespējas procesa rosināšanu izmanto kā reiderisma līdzekli. Cik bieži kopējā ainā parādās šādi gadījumi, un kā pret tiem iespējami labāk nodrošināties uzņēmumam, kurš godprātīgi paņēmis kredītu?

Protams, maksātnespējas procesi nav tikai stāsts par kreditoru zaudējumiem, arī parādnieki dažādu iemeslu dēļ var zaudēt naudu. Pētījuma ietvaros, izmantojot statistiku, šādus gadījumus gan ir grūti identificēt. Varu spriest tikai pēc publiski pieejamās informācijas un no tā, ko sarunās stāsta uzņēmēji. Kopumā man nešķiet, ka šis reiderisma veids būtu ļoti izplatīts, bet daži gadījumi ir bijuši, un bīstamība, ka tie var atkārtoties, pastāv. **Vairumā gadījumu problēmas sakne, manuprāt, tomēr ir nevis apzināta kreditora kaitniecība un vēlēšanās nolaist uzņēmumu „uz grunti”, lai pārņemtu tā aktīvus, bet gan neveiksmīga komunikācija starp kreditoru un parādnieku, kas rada dažādus pārpratumus.** No vienas puses, parādnieks baidās doties pie kreditora un atzīt, ka viņam radušās finansiālas problēmas, jo šķiet, ka, piemēram, banka tūlīt lauzīs līgumu, visu piedzīs un atņems. Acīmre-

dzot krīzes laikā arī no banku puses ir bijušas šādas nervozas un nepārdomātas rīcības, kas ir atstājušas traumu uzņēmējos. No otras puses, var saprast arī kreditoru, kurš baidās zaudēt savus līdzekļus, tāpēc viegli kļūst aizdomīgs par parādnieka godprātību, piemēram, ja tas mēģina ierosināt tiesiskās aizsardzības procesu. Diemžēl jāatzīst, ka pagaidām Latvijā tiesiskās aizsardzības procesi strādā ļoti nepareizi. Tiem patiesībā būtu jātieks vēršties nevis uz uzņēmuma likvidāciju, bet gan darbības atjaunošanu. Realitātē tiesiskās aizsardzības process bieži tiek izmantots, lai novilcinātu laiku, „norautu” izsludinātās izsoles vai tiktu pie sev izdevīga administratora. Ļoti neliels skaits no tiesiskās aizsardzības procesiem tiek sekmīgi pabeigti, vairākums no tiem tiek pārtraukti jau pēc dažiem mēnešiem, kas norāda, ka jau sākotnēji nav bijusi iecere uzņēmumu izglābt.

Tomēr, vai uzņēmējam, ņemot kredītu, ir iespējams sevi kaut kā pasargāt pret iespējami negodprātīgu kredīdevēju, kurš var iekārot uzņēmuma aktīvus? Vai, slēdzot kredītlīgumu, piemēram, bankā vispār ir iespējas diskutēt par līguma noteikumiem, vai tos vienpusēji nosaka kredīdevējs?

Nav tik traki. Protams, iespējas diskutēt ir atkarīgas no tā, cik liels ir klients, kāda ir banka... Taču jāsaprot, ka galu galā viss grozās ap maksāšanu – kamēr atmaksā kredītu, viss ir labi, bet, ja nemaksā, tad...

Bet, ja laikus nokārto kredīta maksājumus, tad kreditoram nav tiesību izvīzīt nekādus

NUMURA INTERVIJA

Realitātē tiesiskās aizsardzības process bieži tiek izmantots, lai novilcinātu laiku, „norautu” izsludinātās izsoles vai tiktu pie sev izdevīga administratora.

pēkšņus papildu nosacījumus, piemēram, tūlītēju visas kredīta summas atmaksu?

Bankas kredītīgumu noteikumi tomēr paredz dažādas situācijas, lai būtu iespējams operatīvi reaģēt. Piemēram, gadījumos, ja parādniekam ir straujš aktīvu zudums vai tiek uzsāktas lielas tiesvedības.

Tāpat kreditora pretenzijas var rasties pat tad, ja kredīts tiek kārtīgi maksāts?

Bankai ir pienākums visu laiku sekot līdz parādnieka situācijai – pat ja pati banka to nevēlētos, šādu pienākumu tai uzliek Finanšu un kapitāla tirgus komisija. Galu galā banka atbild par noguldītāju līdzekļiem.

Taču, lai ierosinātu maksātnespēju, jātiek konstatētām tās pazīmēm. Ja parādnieks laikus kārtu kredīta maksājumus, šādu pazīmju nav!

Ar maksātnespēju šeit nav tik tiešs sakars, jo bankai kā nodrošinātajam kreditoram vispār nav tiesību ierosināt maksātnespējas procesu. Bankai ir citi instrumenti – tā var vienkārši piedzīt aizdoto naudu. Banka var noteikt līgumā, ka tai ir tiesības kādā brīdī uzteikt līgumu un pieprasīt atpakaļ visu kredīta summu.

Kādas redzat kopējās tendences maksātnespējas procesu attīstībā, un kas vēl būtu jādara, lai situācija uzlabotos?

Maksātnespējas temats tiek bieži locīts normatīvā regulējuma sakarā, taču, manuprāt, tā nav galvenā problēma. Protams, laika gaitā likumos dažādas normas tiek un tiks papildinātas un uzlabotas, redzot, kuras no tām strādā, kuras nestrādā, taču kopumā Maksāt-

nespējas likumā pašlaik nav nekā tāda, kas vestu pilnīgi aplamā virzienā. Tāpat tur nav arī nekā tāda, kas būtu nesaprotams, līdz ar to nebūtu pamata rasties pārpratumiem, kā šīs normas piemērot. Atliek vien to darīt. Protams, arī prakse attīstās, un vairākas problēmas, ar ko saskāramies iepriekš, tagad jau ir izzudušas. Pirms trim četriem gadiem bija izplatīti maksātnespējas novilcināšanas gadījumi, nu tie vairs nav aktuāli. Tagad gan mēdz izvirzīt pretēju argumentu – ka maksātnespējas procesi kļuvuši pārāk strauji un tas traucējot atgūt vairāk līdzekļu, taču es neesmu dzirdējis uz faktiem un analīzi balstītu argumentāciju, kas to pierādītu. Laika gaitā uzlabojusies arī izpratne par nodrošinātā kreditora tiesībām – nodrošinājums tomēr ir svēta lieta un nenodrošinātajiem kreditoriem jāsamierinās, ka viņiem nav pārāk liela teikšana pār maksātnespējas procesu. Arī tiesu prakse augstākajā līmenī veidojas laba, problēma vienīgi ir tā, ka ne visas lietas tiek līdz izskatīšanai Augstākajā tiesā, bet zemākajā tiesu līmenī mēdz būt dažādi... Kopumā, lai situācija turpinātu uzlaboties, jāstrādā divos virzienos. Pirmkārt, pašiem uzņēmējiem ir jāveicina savstarpējā komunikācija un uzticēšanās, jāseko labajai praksei. Otrkārt, **valstij ir nevis jāreaģē ar likumu grozījumu ielāpiem uz atsevišķām problēmām, bet gan jārada sistēma, kas ļautu jau proaktīvi novērst dažādu negodprātīgu shēmu rašanos un izplatību.** Tas ir līdzīgi kā ar gripas poti – vienu pavasari sapotējamiem pret viena tipa vīrusu, taču nākamajā ziemā tas piedzīvo mutācijas un tad atkal jāizstrādā jauna pote. Taču galvenais būtu stiprināt imūnsistēmu, nevis katru gadu ražot jaunu vakcīnu.

NUMURA
INTERVIJA

Ar Helmutu Jauju
sarunājās
Ikars Kubliņš,
plz.lv redaktors